

SPOR MERKEZLERİNİN ERİŞİLEBİLİRLİK VE EVRENSEL TASARIM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Zeynep Yeter ALTAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Özet

Sağlık ve spor hareketi, dünya çapında hızla büyüyen bir endüstridir. Bu endüstrinin önemli bir parçası olan spor merkezleri, geniş bir kullanıcı kitlesine hitap etmekte ve farklı fiziksel ihtiyaçlara sahip bireylerin kullanımına uygun olarak tasarlanması gereken kompleks yapılar olarak öne çıkmaktadır. Spor merkezi tasarım süreçlerinde “insan odaklı tasarım” fikri benimsenmeli, yeni ve mevcut spor merkezleri tasarlanırken “erişilebilirlik” ve “evrensel tasarım” teması ön planda tutulmalıdır. Nitekim, evrensel tasarım ilkeleri ve erişilebilirlik standartları, farklı yaş gruplarından, fiziksel yeteneklerden ve özel ihtiyaçlardan bireylerin (engelliler, yaşlılar, çocuklar, hamileler, geçici hareket kısıtlılığı yaşayanlar gibi) de rahatlıkla kullanabileceği kapsayıcı mekânların oluşturulmasında temel rehber işlevi görmektedir. Bu çalışmada, spor merkezlerinin tasarımında fiziksel ve sosyal eşitliğin sağlanması amacıyla; evrensel tasarım ilkeleri, TS 9111 Standardı (Engelliler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler için Binalarda Erişilebilirlik Gerekleri) başta olmak üzere ulusal erişilebilirlik standartları, ilgili yönetmelikler ve uygulama kılavuzları sistematik olarak taranmış ve analiz edilmiştir. Söz konusu kaynaklar, engelli bireyler, yaşlılar, geçici hareket kısıtlılığı olanlar, çocuklu aileler gibi çeşitli kullanıcı gruplarının spor merkezlerine erişimini kolaylaştıracak mekânsal çözümler geliştirmede temel referans olarak kullanılmıştır. Araştırma, konu ile ilgili literatür taraması ile başlamış, erişilebilirlik ve evrensel tasarım ilkeleri bağlamında spor merkezlerindeki farklı fonksiyonel alanlar gözetilerek erişilebilirlik gereksinimleri ve tasarım stratejileri değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, spor merkezlerinde erişilebilirliğin sağlanabilmesi için iç mekân tasarım stratejilerini değerlendirmek ve erişilebilir spor merkezlerinin planlanmasında dikkate alınması gereken temel unsurları belirlemektir. Evrensel tasarım ilkelerinin ve ulusal standartların, spor merkezlerinin kullanıcı dostu hale getirilmesindeki rolünün vurgulanarak, farklı fiziksel ihtiyaçlara sahip bireylerin erişimine uygun spor merkezlerinin kapsayıcı tasarımına metodolojik bir çerçeve sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Sağlık ve Spor, Spor Merkezleri, Mekân Organizasyonu, Evrensel Tasarım.

ASSESSMENT OF SPORTS FACILITIES IN THE CONTEXT OF ACCESSIBILITY AND UNIVERSAL DESIGN

Abstract

The health and fitness sector represents a rapidly expanding global industry, within which sports facilities constitute a critical infrastructure component. As multifunctional environments serving a broad and diverse user demographic, sports centers must be designed to accommodate individuals with varying physical abilities and needs. Accordingly, contemporary design approaches for such facilities should adopt a human-centered framework, prioritizing principles of universal design and accessibility from the early stages of planning through to implementation.

Universal design principles and accessibility standards play a pivotal role in guiding the development of inclusive environments that are usable by individuals across a spectrum of age groups, physical capabilities, and specific needs—including persons with disabilities, the elderly, children, pregnant individuals, and those experiencing temporary mobility impairments. These frameworks function not only as design tools but also as instruments for promoting social equity and physical inclusivity in built environments.

This study conducts a systematic analysis of universal design principles, the national TS 9111 Standard (Requirements for Accessibility in Buildings for People with Disabilities and Individuals with Limited Mobility), relevant national regulations, and practical implementation guidelines. These normative references were employed to formulate spatial strategies aimed at enhancing the accessibility of sports centers for varied user profiles, including individuals with disabilities, elderly users, temporarily impaired individuals, and families with young children.

Methodologically, the study commenced with a comprehensive literature review focused on accessibility in sports architecture. Subsequently, key functional zones within sports facilities—such as entrance and circulation areas, locker rooms, wet areas, and exercise spaces—were evaluated with respect to their compliance with accessibility criteria and alignment with universal design frameworks.

The objective of this research is to identify and critically assess interior architectural strategies that support accessibility in sports facilities and to define core parameters essential to the planning of inclusive sports environments. By articulating the role of universal design principles and regulatory standards in optimizing user experience, this study aims to establish a methodological framework for the design of sports centers that ensure equitable access and usability for individuals with diverse physical conditions.

Keywords: Accessibility, Health and Sports, Sports Facilities, Spatial Organization, Universal Design.

1. GİRİŞ

Spor, insanların hayatta kalma ve ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yaptıkları bedensel aktivitelerle başlamıştır. Zamanla, insanlar bu aktiviteleri yalnızca ihtiyaç için değil, eğlence ve rekabet amaçlı olarak da kullanmaya başlamışlardır. Bu sayede fiziksel hareketler daha yapılandırılmış spor etkinliklerine evrilmiştir.

Sanayi Devrimi ve modernleşme insan yaşam tarzında büyük değişiklikleri beraberinde getirmiş, insanların günlük fiziksel aktivite düzeyinde azalmalara sebep olmuştur. İnsanoğlunun bedenini tanıması ve fizyolojik etkileri anlamasıyla birlikte, fiziksel aktivitelerin sağlık üzerindeki etkileri daha da belirginleşmiş ve sağlık alanında vazgeçilmez bir yere sahip olmuştur. Başlangıçta avlanma ve korunma gibi insanların temel yaşam ihtiyaçlarıyla ortaya çıkan fiziksel aktiviteler, zaman geçtikçe eğlence ve rekabet içeren spor faaliyetlerine evrilmiştir. Bu sayede fiziksel hareketler daha yapılandırılmış spor etkinlikleri ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca farklı kültürler, sağlığı korumak için çeşitli egzersiz yöntemleri geliştirmiştir. Çin'de Tai Chi ve Qigong, Hindistan'da Ayurveda ve Yoga, Yunan tıbbında ise Hipokrat ve Herodikus'un terapötik egzersizleri öne çıkmıştır. (Ağgön & Çakmak-Yıldızhan,2021) Spor günümüzde ise modern toplumların ruhsal, bedensel ve toplumsal iyi olma halinin oluşmasını sağlayan yaygın ve sosyal kurumların içerisinde yer almaktadır. Literatürde belirli bir veya birkaç spor dalına hizmet veren, ait olduğu toplumun teknik ve ekonomik olanaklarına göre şekillendirilmiş alanlar veya yapılar, spor mekânı olarak tanımlanır (Başak,2014). Bu bağlamda, spor merkezi birden fazla spor aktivitesinin yapılabildiği toplumun farklı kesimlerine hitap eden kapsayıcı bir yapıdır.

Günümüzde spor merkezleri, yalnızca fiziksel aktivite ve sağlık alanında değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve toplumsal katılım açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Bu merkezlerde iç mekân tasarım stratejilerinin erişilebilirlik çözümleriyle bütünleşik bir şekilde ele alınması, engelli bireylerin yanı sıra yaşlılar, çocuklar ve çeşitli özel ihtiyaçlara sahip kullanıcı gruplarının spor alanlarını konforlu ve bağımsız bir biçimde kullanabilmesini sağlamaktadır.

2. EVRENSEL TASARIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK

Uluslararası literatürde, erişilebilirlik farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO), erişilebilirliği, belirli bir sistemin, hizmetin veya çevrenin en geniş kullanıcı kitlesi tarafından ne ölçüde kullanılabileceği ile ilgili bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, erişilebilirliğin evrensel bir yaklaşımı benimsemesini ve tüm bireyler için eşit fırsatlar sunmasını vurgulamaktadır. Türkiye'deki yasal düzenlemeler de bu anlayışı desteklemektedir; örneğin, 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, erişilebilirliği, engellilerin güvenli ve bağımsız bir şekilde kullanabileceği çevrelerin tasarlanması olarak tanımlamaktadır.

Erişilebilirlik, giderek daha fazla bir şekilde toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Özellikle tasarım süreçlerinde, erişilebilirlik kavramı giderek daha fazla vurgulanmakta ve tasarımlar, farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde şekillendirilmektedir. Bu süreçte, mimari tasarımlardan kamuya açık alanlara, ulaşım sistemlerinden dijital hizmetlere kadar geniş bir yelpazede erişilebilirlik ön planda tutulmaktadır. Bu sayede, toplumun tüm bireylerinin eşit haklardan yararlanabilmesi, fiziksel ve sosyal engellerin ortadan kaldırılması sağlanmakta ve daha kapsayıcı bir toplum yapısı oluşturulmaktadır.

Bu bağlamda erişilebilirlik, toplumun tüm bireylerinin spor merkezlerinden faydalanabilmesi adına tasarım sürecinde göz önünde bulundurulması gereken temel bir unsurdur. Bu doğrultuda, toplumda eşitlik anlayışını pekiştirerek işlevsellik ve güvenlik unsurlarını bir araya getiren erişilebilir tasarım çözümleri, spor merkezlerinin kapsayıcı ve kullanıcı dostu mekânlar haline gelmesinde kritik öneme sahiptir.

Evrensellik kavramı, birbirinden farklı özelliklere sahip nesnelerin veya olguların paylaştığı ortak nitelikleri ifade eden bir felsefi terim olarak tanımlanabilmektedir. Adaptasyona gerek duyulmadan çeşitli yaş ve yetenekteki insanlar tarafından kullanabilen ürün ve çevrelerin tasarımı olan evrensel tasarım yaklaşımı, erişilebilirlik standartlarından farklı olarak, tüm tasarımlar için erişilebilirlik ve kullanılabilirlik ilkelerini yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. (Belir, 2018, s. 1) Temelinde hiçbir kullanıcıyı dışlamamayı veya dezavantajlı bir konuma düşürmemeyi amaçlayan bir anlayışı benimsemekte olup, ilk kez 1985 yılında mimar Ronald Mace tarafından ortaya konulmuştur. Mace, bu kavramı tasarım süreçlerine dahil ederek herkes için erişilebilir bir çevrenin önemini vurgulamıştır. Başlangıçta "engelliler için tasarım," "herkes için tasarım" veya "ömür boyu tasarım" gibi terimlerle ifade edilen bu yaklaşım, süreç içerisinde gelişerek; konfor, güvenlik, bağımsızlık, sürdürülebilirlik, kaynaştırma, entegrasyon, kültürel ve cinsiyet uygunluğu gibi temel ilkeleri içeren bir anlayışa dönüşmüştür. Evrensel tasarım kavramının 1980'lerden sonra ortaya çıkması, engellilik konusundaki yaklaşımların tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümlerle ilişkili olmuştur. (Belir, 2018, s. 5)

Engellilik kavramı, tarihsel ve toplumsal bağlamlara göre farklı erişim yaklaşımları doğrultusunda çeşitli şekillerde ele alınabilir (Stone, 1999). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engelliliği bireyin fiziksel veya bedensel özellikleri ile yaşadığı toplumun yapısal ve sosyal özellikleri arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkan, bireyin belirli görevleri gerçekleştirememesi veya gerçekleştirmekte güçlük yaşamasıyla ilişkilendirilen bir durum olarak tanımlamaktadır (WHO, 2011). Engelsiz yaşam (Barrier-Free Life) kavramı yalnızca engelli bireylerin perspektifine odaklanmış ve aslında engellileri bilinçli olarak dışlayarak engeli daha fazla vurgulayan bir ters etki yaratmaktadır. Günümüzde engellilerin toplumun genelinden ayrılarak bir ihtiyaç grubu olarak tanımlanmasının yerine, engelliliği bireylerin çeşitli işlev eksikliklerinden ziyade çevresel ve toplumsal faktörlerle ilişkili olarak gören sosyal bir anlayış söz konusudur (Çakır & Belir, 2018). Tasarım perspektifinden değerlendirildiğinde, engellilik bireysel bir özellik olmaktan çok, çevresel koşullarla şekillenen bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle bireyin ihtiyaçları ve bir ürün sistem ya da servisin tasarımı arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlanabilir. Mekân düzenlemelerindeki eksiklik ve yanlışlık sonucu ortaya çıkan bu durum kişinin fiziksel veya mimari bir engelle karşılaşmasına sebep olur. Zamanla, doğru tasarım ve yönetim yaklaşımlarının yalnızca belirli engellilik durumlarına yönelik değil geniş bir yelpazede farklı ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

1994-1997 yılları arasında, Evrensel Tasarım Merkezi (Center for Universal Design), ABD Eğitim Bakanlığı'na bağlı Ulusal Engellilik ve Rehabilitasyon Araştırma Enstitüsü (NIDRR) tarafından finanse edilen bir araştırma ve gösterim projesi yürütmüştür. Projenin adı "Evrensel Tasarımın Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar"dır. (Proje No: H133A40006). Bu proje kapsamında, evrensel tasarım için ilkeler geliştirilmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

Eşit Kullanım: Tasarım, farklı yeteneklere sahip tüm bireylerin faydalanabileceği ve etkin bir şekilde kullanabileceği bir yapıda olmalıdır.

Kullanımda Esneklik: Tasarım, bireylerin farklı tercihlerine ve yeteneklerine hitap edebilecek şekilde esnek olmalıdır.

Basit ve Sezgisel Kullanım: Tasarım, kullanıcının bilgi düzeyi, becerileri ya da mevcut dikkat seviyesi ne olursa olsun, kolayca kullanılabilir olmalıdır.

Algılanabilir Bilgi: Tasarım, çevresel koşullardan veya kullanıcının duyuusal yeteneklerinden bağımsız olarak, gerekli bilgiyi etkili bir şekilde iletmelidir.

Hata Toleransı: Tasarım, potansiyel tehlikeleri ve istem dışı ya da istenmeyen eylemlerin olumsuz sonuçlarını en aza indirmeyi amaçlamalıdır.

Düşük Fiziksel Çaba: Tasarım, verimli ve konforlu bir kullanım sunmalı, aynı zamanda minimum fiziksel çaba gerektirmelidir.

Uygun Boyut ve Alan: Tasarım, kullanıcının beden ölçüsü, duruşu veya hareket kabiliyetinden bağımsız olarak, yaklaşma, erişim ve kullanım için yeterli alan ve uygun boyutlar sunmalıdır.

Bu ilkelerin her biri tanımlanmış ve tasarıma uygunluğu artıracak temel unsurlar, yönergeler halinde genişletilmiştir. Evrensel tasarım ilkeleri; tasarım sürecine rehberlik etmek, tasarımların sistematik değerlendirilmesine olanak sağlamak ve hem tasarımcılar hem de tüketiciler için daha kullanılabilir tasarım çözümleri hakkında farkındalık oluşturmak amacıyla geliştirilmiştir.

Bu bağlamda, spor merkezleri gibi toplumsal fayda sağlayan mekânların, evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda tasarlanması, yalnızca bireysel erişim sorunlarını çözmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal etkileşimi ve sporun birleştirici gücünü desteklemektedir. Spor merkezlerinin hem fiziksel hem de algısal erişilebilirlik düzeyinin artırılması, yalnızca engelli bireyleri değil, yaşlılar, çocuklar, hamileler, geçici sakatlıkları olan bireyler ve hatta çocuk arabası kullanan ebeveynler gibi farklılıkları gözetken bir tasarım anlayışını gerektirir. Bu doğrultuda erişilebilirlik ve evrensel tasarım kavramlarının tüm bireylerin mekânları, ürünleri ve hizmetleri bağımsız, güvenli ve eşit şekilde kullanabilmesini sağlamayı temel ilke edinen bütüncül bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bu kavramların spor merkezi yapılarında dikkate alınması ve dahil edilmesi, spor merkezlerini herkese hitap eden birer sosyal merkez haline dönüştürmektedir.

İç mekân tasarımında, donatılar kullanıcı çeşitliliğini dikkate alarak geniş bir kullanıcı kitlesine hitap edecek şekilde seçilmelidir. Bu süreçte, antropometri, ergonomi, algısal ve psikolojik unsurlar ile mevzuatlar ve bilimsel veriler temel alınmalıdır (Dikel, 2019).

3. SPOR MERKEZLERİNDE ERİŞİLEBİLİRLİK VE EVRENSEL TASARIM

Spor hizmetleri, spor endüstrisinin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu hizmetlerin sağlanmasında, spor etkinliklerinin gerçekleştirildiği spor merkezleri yalnızca fiziksel performansı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileşimi teşvik eden alanlar olarak da önemli bir işleve sahiptir. Ancak, spor merkezlerinin etkin bir şekilde hizmet verebilmesi, yalnızca yapılan merkezin kapasitesine ve hizmet ettiği amaca bağlı olmayıp, bu tesislerin erişilebilirlik düzeyine de doğrudan bağlıdır. Toplumda her bireyin, kamusal iç ve dış mekânlarda kendi konumunu tanımlayabilmesi ve hedefe yönelme yeteneğini kullanabilmesi, bulunduğu mekânı algılayarak bağımsız hareket etme hakkını yaşaması gerekmektedir. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanan bireyler için rampalar, geniş koridorlar, uygun yüksekliklerdeki tuvaletler ve soyunma odaları, kullanıcıların spor tesislerine rahatça erişimini sağlayacak unsurlardır. Bunun yanında, görme engelli bireyler için Braille alfabesiyle yazılmış bilgilendirmeler, işitme engelliler için görsel ve işitsel uyarılar gibi erişilebilirlik unsurları da önemli yer tutmaktadır (Şekil 1-2). Benzer şekilde,

fiziksel ve zihinsel gelişim sürecindeki çocuklar için de aynı durum geçerlidir. Ürün ve çevre tasarımlarında, mesafe, güvenlik ölçütleri, güç seviyeleri, algılama yetenekleri ve bilgi düzeyleri gibi faktörler her yaş grubu için göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde, bireyin fiziksel veya işlevsel bir kaybı olmasa dahi, tasarımlar engellilik durumuna yol açabilir. (Dikel, 2019)

Şekil 1-2. Braille alfabetiyle yazılmış bilgilendirme panoları ve işitsel uyarı sistemleri (İBB, 2023).

Spor merkezlerinde evrensel tasarım uygulamalarının güçlendirilmesi için, ulusal ve yerel yönetimlerin, kültür, spor ve turizm alanlarında faaliyet gösteren tüm paydaşlarla iş birliği yapması gerekmektedir. Evrensel tasarım ve erişilebilirlik ile ilgili standartlar, sadece engelli bireyler için değil, tüm toplum için daha erişilebilir ve eşitlikçi bir çevre yaratılmasına yardımcı olur. Bu da engelli bireylerin spor faaliyetlerine katılımını artırarak, toplumdaki bireylerin sosyal uyumunu ve yaşam kalitesini iyileştirir. Avrupa Konseyi'nin 11 Aralık 2013 tarihli Tavsiye Kararı (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025), engelli bireylerin kültür, spor, turizm ve eğlence etkinliklerine tam, eşit ve etkin katılımının sağlanması amacıyla, engellilik temelinde tasarımda evrensel prensiplere uyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, spor merkezlerinde engelli bireylerin tam katılımını sağlamada da belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evrensel tasarım ilkelerinin ve erişilebilirlik stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, spor merkezlerinde mekânsal düzenlemelerin dikkatle yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda, spor merkezlerinin tasarımında, engelli bireylerin ve farklı fiziksel yeteneklere sahip kişilerin ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler ön planda tutulmalıdır. Bu metnin ilerleyen bölümlerinde, spor merkezlerinde erişilebilirlik stratejileri mekânsal ölçekte ele alınarak detaylı bir şekilde değerlendirilecektir. Erişilebilirliğin sadece fiziksel engelleri ortadan kaldırmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda mekânsal organizasyonun ve iyileştirmelerin, tüm kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarına nasıl hizmet ettiği üzerine de odaklanılacaktır. Bu stratejiler, mekânsal düzenin tüm kullanıcılar için daha işlevsel, güvenli ve erişilebilir olmasını sağlayacak şekilde şekillendirilecektir.

Çalışmada bu bölümünde spor merkezlerindeki farklı fonksiyonel alanlar gözetilerek erişilebilirlik gereksinimleri ve tasarım stratejileri ele alınacaktır. Literatür taraması sırasında elde edilen bulgular ışığında spor merkezlerinin erişilebilirliğini artırmak için evrensel tasarım ilkelerinin nasıl uygulanabileceği, bu ilkelere dayalı çözümler ve öneriler incelenmiştir. Ayrıca, spor merkezlerinin farklı kullanım alanlarının (giriş alanları, dolaşım alanları, yeme-içme alanları vb.) her birine yönelik erişilebilirlik gereksinimleri ve bu gereksinimlerin karşılanmasında önemli rol oynayan düzenlemeler tartışılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin engelli erişim standartlarını karşılayan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan Erişilebilirlik Belgesi alan İstanbul'daki ilk spor tesisi olması sebebiyle Cemal Kamacı Spor Kompleksi'nden görseller kullanılmış ve anlatım desteklenmiştir.

3.1. Giriş Alanları

Spor merkezlerinde erişilebilir giriş tasarımı, iç ve dış mekânın birbiriyle uyumlu ve kesintisiz bir sistem olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Girişlerin farklı kullanıcı grupları tarafından ortak ve sorunsuz şekilde kullanılabilmesi için basamaksız ve engelsiz yolların sağlanması, tahsisli otopark alanlarının bulunması, toplu taşıma duraklarına yakınlık gibi unsurların dikkate alınması gerekmektedir. Yaya yollarının taşıt ve bisiklet yollarından ayrılması, yönlendirme işlevini güçlendiren açık işaretlemeler, uygun aydınlatma ve zıt renk kullanımı gibi detaylar, erişilebilirliğin artırılmasına katkı sağlamaktadır (TS 9111, Madde 4.5). Şekil 1'de görüldüğü üzere, Cemal Kamacı Spor Kompleksi'nin erişilebilir giriş tasarımı; yaya yollarının taşıt ve bisiklet yollarından fiziksel olarak ayrılması, TS 9111 Madde 4.5'te belirtilen erişilebilirlik kriterlerine uygun şekilde uygulanmıştır. Görselde erişilebilir giriş bilgilendirme tabelası/pano, TS 9111 Madde 4.5'te öngörülen; zıt renk kullanımı, Braille alfabesi ve evrensel semboller gibi erişilebilirlik kriterlerini karşılayarak tüm kullanıcılar için güvenli yön bulmayı sağlamaktadır.

Şekil 3. Cemal Kamacı Spor Kompleksi erişilebilir giriş tasarımı (İBB, 2020).

Bu amaca ulaşmak için, geniş ve açık girişler tasarlanmalıdır. Bir mekâna giriş ve çıkış için kullanılan açıklıklar olarak tanımlanan kapılar ışık ses, koku rüzgâr, sıcak-soğuk mekâna giriş çıkışı sağlar ve sirkülasyonu kontrol eder (Sözen & Tanyeli, 1994, s. 123). Giriş alanlarında kullanılan kapılar dış ve iç mekân arasındaki trafiği yönlendirmektedir. Giriş alanlarının minimum genişliği, tekerlekli sandalye kullanıcıları, bebek arabasıyla gelen aileler, yaşlı bireyler ve yürümekte güçlük çeken kişiler gibi farklı grupların rahatça mekâna girebilmelerini sağlamalıdır. Yapılacak genişleme, yalnızca fiziksel engelli bireylerin değil, tüm toplum kesimlerinin bu alanlardan faydalanmasını kolaylaştırarak, genel erişilebilirliği artırır. Özellikle spor merkezlerinin yoğun olduğu saatlerde, geniş girişler, hem kullanıcılara rahat bir giriş imkânı sunar hem de acil durumlar için güvenli bir çıkış yolu sağlar. Tasarımda, giriş alanlarının engelli bireyler için en uygun şekilde tasarlanması, bu kullanıcı grubunun fiziksel sınırlamaları göz önünde bulundurularak, engel türlerine göre farklı gereksinimleri karşılamaya yönelik olmalıdır. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanıcıları için tasarlanan geniş kapıların, her iki yönden de açılabilir olması, kullanıcıların giriş ve çıkışlarında maksimum konforu sağlar.

Kullanıcılar ve spor salonuna gelen misafirlerin, tuvaletlere, soyunma odalarına geçiş yollarına ve kafe ya da restoran alanına kolayca erişebilmeleri sağlanmalıdır. Resepsiyon alanları hem kullanıcıları hem de ziyaretçilerin rahat erişebileceği şekilde konumlanmalıdır. Giriş bölgesi açık bir şekilde görülebilir ve çekici olmalıdır. Ayrıca, giriş holünde bilgi panoları ve eğitim ders çizelgeleri gibi bilgilere yer verilmelidir.

3.2. Dolaşım Alanları

Erişilebilir spor merkezleri aydınlık ve açık bir tasarıma sahip olmalıdır. Bu alanlar hem fiziksel hem de görsel engelleri ortadan kaldıracak şekilde düzenlenmelidir. Dolaşım yolları net, açık ve kesintisiz olmalı, kullanıcıların hızlı ve rahat bir şekilde mekânı gezebilmesine olanak tanınmalıdır. Engelli bireyler için takip yüzeyi oluşturmak için hissedilebilir yüzey işaretleri kullanılmalı tutarlı güvenilir ve erişilebilirlik sağlanmalıdır.

Uyarıcı yüzey merdiven başlangıç/bitişinden 30 cm önce ve sonra, 60 cm derinliğinde, merdiven genişliği boyunca uygulanmalıdır. Dış mekânda hissedilebilir yüzey işaretlerinin kullanımı danışma bankosu olan mekânlarda kaldırımdan bina giriş kapısına kadar uzanmalıdır. İç mekânda danışma bankosuna (yoksa hissedilebilir kat planına) kadar yönlendirme yapılmalı; diğer mahallere fazla uygulama kafa karışıklığına yol açacağından sınırlandırılmalıdır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Şekil 4-5. Cemal Kamacı Spor Kompleksi danışma bankosu erişim düzeni ve hissedilebilir yüzey uygulamaları (İBB, 2023).

Şekil 2'de görülen danışma bankosu erişim düzeni görme engelli sporcuların danışma birimine bağımsız şekilde ulaşımını sağlarken, hissedilebilir yüzeylerin aşırılığının sebep olacağı karmaşayı da önlemektedir. Bu erişim düzeni evrensel tasarım ilkelerinin “eşit kullanım” ilkesiyle örtüşürken yalnızca gerekli alanlarda uygulanan hissedilebilir yüzeyler "basit ve sezgisel kullanım" ilkesini desteklemektedir.

Kot farkı bulunması durumunda, rampalar ve engel teşkil etmeyen geçişler sağlanmalıdır. Rampaların eğimi, maksimum %8 olmalıdır. Bu eğim, tekerlekli sandalye kullanıcılarının ve diğer bireylerin güvenli bir şekilde geçiş yapabilmesini sağlar. Ayrıca, rampaların başında ve sonunda uyarıcı işaretler yer almalıdır. Erişilebilirlik sağlamak amacıyla, tüm dolaşım alanlarında eşik bulunmamalıdır; eşik yapılması gerekiyorsa, yüksekliği 13 mm'yi geçmemelidir. Dolaşım yolları, özellikle tekerlekli sandalye kullanıcıları için en az 90 cm genişliğinde olmalıdır. Bununla birlikte, dar alanlarda, yolun genişliği en az 100 cm olmalıdır. Dolaşım alanlarında, özellikle manevra yapabilen bir tekerlekli sandalye kullanıcısı için en az 150x150 cm boyutlarında bir manevra alanı sağlanmalıdır (Aile ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017). Örneğin, bir fitness salonunda ekipmanlar arası geçişler bu ölçü standardına uygun şekilde düzenlenmelidir. Bu, kullanıcıların rahatça yön değiştirebileceği ve mekânda bağımsız hareket edebileceği bir alan sunar. Bu genişlik, özellikle gruplar halinde hareket eden bireylerin veya engelli kullanıcıların rahatça geçiş yapabilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Ana giriş holü, spor merkezinin tüm önemli bölümlerinin açık bir şekilde görülebilmesi sağlanarak, kullanıcıların yön bulmalarını kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca, çok katlı tesislerde, her katın erişilebilirliğini sağlamak için asansörler, yatay hareketi minimumda tutacak şekilde yerleştirilmelidir. Asansörün minimum net kabin ölçüleri 120 cm x 150 cm olmalıdır. Asansörlerin yerleri, açıkça işaretlenmeli ve ana girişten kolayca ulaşılabilecek şekilde konumlandırılmalıdır. Asansörlerin kapıları geniş olmalı, iç mekânları ise tekerlekli sandalye kullanıcıları için yeterli alan sunmalıdır. Ayrıca, asansörlerin kontrol panelleri, tüm kullanıcılar için erişilebilir olmalı; görme engelli bireyler için kabartma harfler ve sesli yönlendirme sistemleri bulunmalıdır. Yoğun kullanıma sahip binalarda, görme engelli bireylerin merdivenleri güvenli bir şekilde kullanabilmesi için, merdivenin yürüme yönüne dik olarak tasarlanması gerektiği belirtilmektedir. Merdivenlerde, tüm basamakların derinlik ve yüksekliği aynı olmalı, çıkış yönünü belirlemek amacıyla zıt renkli malzemelerle döşeme veya uyarıcı levhalar kullanılmalıdır. Kat merdivenlerinde basamak genişliği en az 27 cm olmalı basamak yüksekliği en fazla 16 cm olmalıdır. Ayrıca, merdiven basamaklarının uçları yuvarlatılmalı ve kaymayı engelleyen şeritler yerleştirilmelidir. Sahanlıklar, en fazla 12 basamaktan sonra yerleştirilmeli ve minimum 150 cm genişliğinde olmalıdır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017). Yönlendirme işaretleri, tüm kullanıcıların kolayca anlayabileceği şekilde tasarlanmalı ve yerleştirilmelidir. Zemin işaretleri, dijital ekranlar ve sesli uyarılarla hem yönlendirme hem de bilgilendirme sağlanmalıdır.

Acil durum ve güvenlik bilgilendirme sistemleri, dijital ekranlar ve sesli/ışıklı uyarılarla acil durumlar hakkında tüm kullanıcılara anında bilgi vermeli, kullanıcıların panik yapmadan ve doğru şekilde hareket etmelerini sağlamalı, güvenli bir şekilde acil çıkışlara erişebilmesi sağlanmalıdır.

3.3. Fonksiyonel Spor Alanları

Spor salonları, farklı aktivitelere uyum sağlayabilecek şekilde modüler ve çok amaçlı olarak tasarlanmalıdır. Esnek tasarımlar, spor merkezlerinin zamana, kullanıcı profiline ve etkinlik türlerine göre değişen ihtiyaçları karşılamasına olanak tanırken fonksiyonellik alanların pratik kullanımını sağlayarak, kullanıcıların hem spor yaparken hem de sosyal etkileşimde bulunurken yüksek verimlilikle hareket etmelerini sağlar. Örneğin, bir spor salonunun, basketbol maçı, voleybol oyunu, yoga veya fitness dersleri gibi çeşitli etkinlikler için kolayca dönüştürülebilir özellikte olması, alanın işlevselliğini artırır. Fitness salonları gibi farklı egzersiz türlerine olanak sağlayan alanlarda modüler tasarımlar, salonun farklı alanlarının birden fazla işlevi yerine getirebilmesini sağlar. Örneğin, aerobik dersleri, yoga seansları, dövüş sanatları eğitimleri veya serbest ağırlık alanları gibi çeşitli etkinlikler için aynı salon kullanılabilir. Bu tür dönüşüm özellikleri, mekânın modüler yapıda tasarlanması ve yer değiştirebilen ekipmanlar ile desteklenmesi ile sağlanabilir. Bu alanlarda, erişilebilirlik ve kullanım kolaylığı sağlamak adına yerleşim planlarının, hareket alanlarını kısıtlamadan, her kullanıcı türünün ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi gerekir. Örneğin, tüm fitness makinelerinin tekerlekli sandalye kullanıcılarının da rahatlıkla ulaşabileceği şekilde tasarlanması gerekmektedir. Makinelerin yükseklik ayarlarının, tekerlekli sandalye kullanan bireylerin erişebileceği seviyede olmalı giriş ve ana sirkülasyon yollarında geniş manevra

alanları bırakılmalı, engellerden kaçınılmalıdır. **Şekil 4'te** görülen fitness ekipmanları, tekerlekli sandalye kullanıcılarının rahat erişimine olanak tanıyacak şekilde ayarlanabilir yükseklikte tasarlanmış olup, geniş manevra alanları sayesinde hareket özgürlüğünü kısıtlamayan bir kullanım sunmaktadır. Ayrıca görme engelli bireyler için, fitness salonlarında görsel ve işitsel işaretleme sistemleri kullanılmalıdır. Erişilebilirlik standartlarına uygun olarak, odaların girişleri ve makinelerin kullanım talimatları, görme engelliler için yüksek kontrastlı renkler ve Braille alfabesi ile işaretlenmeli işitme engelliler için (ekranlar, ışıklı işaretler) gibi görsel uyarı sistemleri yer almalıdır.

Şekil 6. Ayarlanabilir fitness ekipmanları ve geniş manevra alanları düzeni (İBB, 2023)

Şekil 7. Havuz hidrolik platform kullanımı (İBB, 2023).

Spor salonlarının genel tasarımında, çeşitli faaliyetlerin birbirini engellemeden yürütülmesini sağlamak amacıyla işlevsel sirkülasyon alanları bırakılmalıdır. Engelli bireylerin kullanımına uygun spor ekipmanlarının yer aldığı alanlar hem bireysel hem de grup etkinliklerine imkân tanımalıdır. Aerobik derslerinin yapıldığı alanlar, serbest ağırlık bölümleri ve kardiyo ekipmanları, farklı ihtiyaçları karşılayacak şekilde düzenlenmeli ve kullanıcıların ihtiyaç duyduğu aktiviteye göre kolayca erişilebilir olmalıdır. Havuz erişiminde, tekerlekli sandalye kullanıcılarının bağımsız hareketini sağlamak için %8 eğimi aşmayan rampalar, kaymaz yüzey kaplamaları ve suya girişi kolaylaştıran hidrolik platformlar tasarlanmalı; aynı zamanda havuz çevresinde 150 cm genişliğinde serbest dolaşım alanları bırakılarak, engelli bireylerin diğer spor alanlarıyla entegre şekilde havuz aktivitelerine katılımı sağlanmalıdır. Şekil 5'teki görselde havuz erişimi için özel olarak tasarlanmış hidrolik sistemler kullanılarak, tekerlekli sandalye kullanıcılarının yüzme havuzuna güvenli ve konforlu bir şekilde girebilmesi sağlanmaktadır.

3.4. Yeme-İçme ve Dinlenme Alanları

Kullanıcılar, spor merkezlerinde sadece egzersiz yapmaktan çok daha fazlasını aramaktadır; burada sosyalleşme, dinlenme ve çeşitli diğer hizmetlerin bulunması da büyük önem taşır. Bu eğilim, kitle psikolojisi doğrultusunda, spor salonlarının sadece spor yapma alanları değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve kişisel ihtiyaçların karşılanabildiği yerler olarak işlev görmesine olanak tanır. Spor salonlarında restoranların kullanımı, kullanıcıların spor yapma deneyimlerini sosyal etkileşimle birleştirmelerine olanak tanır. Araştırmalar, spor yapan bireylerin bu faaliyeti yalnızca fiziksel bir eylem olarak görmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyalleşme fırsatları sunduğunu göstermektedir (Selvi, 2014). Spor merkezlerinde restoranlar, kullanıcıların spor sonrası dinlenebileceği, yemek yiyebileceği ve diğer bireylerle etkileşimde bulunabileceği sosyal alanlardır.

Spor salonlarındaki restoran ve kafe alanları, salonun ana aktiviteleri ile ilişkili olarak doğru şekilde konumlandırılmalıdır. Bu alanlar, özellikle giriş ve kamu tuvaletlerine yakın olmalı, böylece kullanıcılar bu alanları rahatlıkla bulabilmelidir. Ayrıca, spor salonunda yapılan aktivitelerle ilgili görsel bağlantı sağlanarak kullanıcılar, yemek yediklerinde veya dinlendiklerinde spor salonunun canlılığını hissedebilmelidir. Restoran ve kafe alanları, kullanıcıların spor alanlarını gözlemlemelerine olanak tanıyacak şekilde konumlandırılmalıdır. İdeal olarak, spor merkezine gelen her birey – ister üye ister misafir olsun – restoran bölümüne geçtiğinde, salon içindeki aktivite alanlarından haberdar olmalı ve gerektiğinde tekrar aktif hale geçebileceği alanlara kolayca ulaşabilmelidir. Bu alanlarda yeme-içme alanının girişinden, oturma alanlarına kadar her detay, tekerlekli sandalye kullanan bireylerin rahatça kullanabileceği şekilde düzenlenmelidir. Ayrıca, tezgâh yüksekliği, oturma düzeni ve erişim yolları, tüm kullanıcılar için rahat ve ulaşılabilir olmalıdır. Mutfak, pişirme kokularının binanın diğer alanlarına yayılmaması için özel bir sistemle tasarlanmalıdır. Ayrıca, malzeme sevkiyatı ve atık yönetimi için restoran bölümünün giriş ve çıkışları, restoranın genel kullanımıyla bağımsız şekilde tasarlanarak, spor salonu kullanıcılarının rahatsız olmasının önüne geçilmelidir. Dinlenme alanları ve yeme içme alanlarında engelli bireyler için kullanılan sesli veya görsel yönlendirmeler, erişilebilir menüler, tabelalar ve işaretlemeler gibi unsurlar anlaşılabilir ve kolay algılanabilir olmalıdır.

3.5. Soyunma Odaları ve Islak Hacimler

Soyunma odaları ve banyo alanları, kullanıcıların mahremiyetini koruyacak, aynı zamanda engelleri aşan tasarım unsurlarıyla donatılmalıdır. Soyunma odalarının tasarımında, engelli bireylerin hareket özgürlüğünü kısıtlamamak için geniş alanlar sağlanmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının rahatça dönüp hareket edebilmesi için en az 150 cm genişliğinde manevra alanları gereklidir (TS 9111, 2023). Soyunma odalarındaki dolaplar, tekerlekli sandalye kullanıcılarının kolayca erişebileceği yükseklikte ve tasarıma sahip olmalıdır. Ayrıca, dolapların kapakları, engelli bireylerin rahatça açıp kapatabileceği şekilde tasarlanmalı, elden bağımsız kullanım için otomatik sistemler veya kolay tutma kolları eklenmelidir.

Banyo alanları da erişilebilirlik açısından benzer bir titizlikle ele alınmalıdır. Banyo kapıları geniş olmalı ve en az 90 cm genişliğinde olmalıdır, böylece tekerlekli sandalye kullanıcıları rahatça içeri girebilir. Banyo içerisinde, hareket kısıtlılığı olan bireylerin kullanabileceği destek barları, tuvaletler ve duşlar yer almalıdır. Tuvaletlerin yüksekliği, kullanıcıların rahatça oturup kalkabileceği şekilde ayarlanmalı, banyo alanlarında kaymaz zemin malzemeleri kullanılmalıdır. Ayrıca, duş bölümleri, bacak altı ve ayak altı bölgesinin erişilebilir olabilmesi için tekerlekli sandalye kullanıcılarının rahatça hareket edebileceği alanda tasarlanmalıdır (TS 9111, 2023). Ayrıca, duş başlıkları, musluklar ve diğer donanımlar, kullanıcıların kolayca ulaşabileceği yüksekliklerde yer almalı, su sıcaklığı ayarları güvenli ve erişilebilir olmalıdır.

3.6. Aydınlatma ve Akustik Tasarım

Hem görsel hem de işitsel çevre, spor alanlarında katılımcıların performansını ve genel deneyimlerini doğrudan etkiler. Bu bağlamda, aydınlatma ve akustik tasarımının, herkes için erişilebilir ve güvenli bir ortam sağlaması gerekmektedir. Aydınlatmanın homojen ve yeterli seviyelerde olması, sporcuların görsel odaklanmalarını kolaylaştırarak performansı artırmaktadır. (Durhan & Atılgan, 2023). Ayrıca, spor salonlarında aydınlatma düzeni, görme engelli bireylerin dahi rahatlıkla etkinlikleri takip etmelerine olanak tanıyacak şekilde tasarlanmalıdır. Özellikle engelli izleyiciler için göz karmaşmasını engelleyen ve görüş açılarını optimize eden ışık kaynakları, erişilebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. Paralel tasarımlar ve ışık yansımalarını en aza indiren armatür düzenlemeleri, aydınlatmanın eşit ve kesintisiz olmasını sağlar.

Akustik tasarım, spor mekânlarında erişilebilirliğin sağlanmasında kritik bir diğer bileşendir. Ses, bir enerji türü olup dalgalar halinde yayılarak çevresindeki akustik ortamda basınç değişikliklerine yol açar. Gürültü, belirli bir ses seviyesinin üzerindeki istenmeyen ses olarak tanımlanır ve bu, spor salonlarında rahatsızlık yaratabilir. Özellikle 70 dB ve üzerindeki ses seviyeleri, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara yol açabilecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle, spor salonlarında gürültü seviyelerinin kontrollü bir biçimde yönetilmesi gerekir.

Sesli uyarıcıların çoğunluğu, 85 dB ile 95 dB arasında düşük ses seviyelerinde olmalıdır. Yüksek sesli uyarıcılar, binayı kullananlarda karmaşa ve yön kaybına, örneğin panik ataklarına yol açabileceğinden kesinlikle kullanılmamalıdır. Sesli mesajlar, kısa ve anlaşılması kolay, uygun uyarıcı bilgiler içermelidir. Anonslar açık ve kolayca anlaşılabilir olmalıdır. Uluslararası etkinlikler için kullanılan binalarda ise mesajlar birden fazla dilde verilmelidir.

Yüksek ses seviyelerinin, sporcuların performanslarını olumsuz etkileyebileceği ve izleyicilerin etkinliklere katılımını zorlaştırabileceği unutulmamalıdır. Akustik tasarım, yankıların minimize edilmesini ve sesin homojen bir biçimde dağılmasını sağlamalıdır.

3.7. Esnek Kullanım Alanları ve Mekân Organizasyonu

Esnek kullanım alanları, spor salonlarının farklı aktiviteler için adaptasyon gösterebilmesini sağlayan tasarımlar olarak tanımlanabilir. Bu tür alanlar, kullanıcı ihtiyaçlarına göre şekillendirilebilecek yapılar sunarak, tek bir alanda birden fazla spor dalının veya etkinliğin gerçekleştirilmesine olanak tanır. Özellikle, farklı fiziksel yeteneklere sahip bireylerin spor yapabileceği geniş kullanım alanları oluşturulmalıdır.

Spor salonunda, yönetim ve personel alanlarının birbirine bağlı olması, sporcu, yönetim ve eğitmen arasındaki iletişimin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için önemlidir. Bu bağlamda spor salonları mekân organizasyonu, kullanıcı akışını düzenleyen ve etkinlikler arasında geçişi kolaylaştıran unsurları içermelidir. Kullanıcıların bir aktiviteden diğerine geçiş yaparken engel teşkil etmeyen geniş koridorlar ve kolayca erişilebilen ana yollar sağlanmalıdır. Ayrıca, spor salonlarında tuvaletler, giyinme odaları ve dinlenme alanları gibi sosyal donatılar, ana etkinlik alanlarına yakın konumlandırılmalıdır.

3.8. Dijital ve Teknolojik Erişilebilirlik

Dijital erişilebilirlik, bir web sitesi, mobil uygulama veya elektronik belgenin, görsel, işitsel, motor veya bilişsel engelli kullanıcılar ile yaşlı bireyler de dahil olmak üzere tüm bireyler tarafından rahatça erişilebilir ve anlaşılabilir olmasını ifade eder. Dijital erişilebilirlik, sadece görsel ve işitsel engelleri değil, bilişsel, nörolojik ve motor engelleri de dikkate alarak geniş bir kapsama sahiptir (Dinç, 2020). Spor mekânlarında dijital erişilebilirlik stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması, her kullanıcının ihtiyaçlarına hitap eden kapsayıcı ve kullanıcı odaklı tasarımlar geliştirilmesini gerektirir.

Dijital erişilebilirliğin temel ilkeleri arasında, algılanabilirlik, çalışabilirlik, anlaşılabilirlik ve güvenilirlik yer alır. Bu ilkeler, spor salonlarındaki dijital ekranlar, mobil uygulamalar ve bilgi sistemlerinin engelli bireyler tarafından rahatlıkla kullanılabilmesini sağlamak amacıyla göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, görme engelli bireyler için ekran okuyucular ve sesli uyarılar entegre edilebilirken, işitme engelli bireyler için altyazılar ve işaret dili desteği sunulabilir. Böylelikle, tüm kullanıcılar, dijital platformlarda sunulan bilgilere kolayca erişebilir. Ayrıca, dijital platformlar ve cihazlar arasındaki uyumluluk, yardımcı teknolojilerin doğru şekilde çalışabilmesini sağlamak için önemlidir.

3.9. Malzeme Kullanımı

Erişilebilirlik, spor salonları gibi iç mekânlarda, tüm kullanıcı gruplarının güvenli bir şekilde hareket etmelerini, spor yapmalarını ve ekipmanlardan faydalanmalarını mümkün kılacak şekilde tasarlanmalıdır. Doğru malzeme seçimi, sadece estetik ve fonksiyonellik değil, aynı zamanda güvenlik, erişilebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik açısından da olumlu etkiler sağlar. Zemin malzemelerinin seçimi, bu konuda kritik bir rol oynar. Özellikle elastik ve kaymaz yüzeyler, sporcuların ve engelli bireylerin güvenliğini artırırken, aynı zamanda olası düşme ve kayma gibi yaralanma risklerini minimize eder. Kauçuk, vinil ve ahşap gibi malzemeler, bu özellikleri sağlayan ve farklı spor aktivitelerine uygunluk gösteren zemin

kaplamaları olarak tercih edilmektedir. Kauçuk zeminler, darbeleri emme ve ses yalıtımı sağlama özellikleri ile engelli bireyler için oldukça uygun bir seçenekken, ahşap zeminler ise estetik açıdan pek çok spor salonu için ideal bir tercih oluşturur (Neufert, 2023). Ayrıca, malzemelerin dayanıklı ve uzun ömürlü olması, spor salonlarının sürdürülebilirliğine katkıda bulunur. Kullanıcı güvenliği açısından, tüm ekipmanlar ve yapısal unsurlar, yangına dayanıklı malzemelerle inşa edilmelidir. Yangına dayanıklı ve sürdürülebilir ve insan sağlığını tehdit etmeyen malzemeler, kullanılmalı ve güvenlik standartlarına uygun olmalıdır (Pieter Jacques de Villiers, 2002).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma spor merkezlerinde erişilebilirlik tasarımının fiziksel, sosyal ve bilişsel boyutlarının birbirini tamamlayıcı bir bütün olduğunu ortaya koymaktadır. Spor merkezlerinin erişilebilirliği, yalnızca etkinliklerin düzenlenmesi ve kapasite planlamasıyla ilgili değil, aynı zamanda herkesin bu organizasyonlara eşit şekilde katılımını sağlayacak bir tasarım anlayışını gerektirir. Tasarım sürecinde tüm kullanıcıların ihtiyaçlarına eşit derecede önem verilmelidir ve herhangi bir kullanıcıyı dışlamaktan ya da damgalamaktan kaçınılacak şekilde mekân çözümleri yapılmalıdır. Her bir mekân, kullanıcı deneyimini geliştirecek şekilde tasarlanmalı; mekânın sunduğu olanaklar ve yönlendirmeler, insanların rahatça ve gönüllü bir şekilde spor yapmalarına, sosyalleşmelerine ve dinlenmelerine olanak tanımalıdır. Bu anlamda, iç mekân tasarımı sadece bir yapı olmanın ötesine geçer; sağlıklı bir toplumu destekleyen, yaşam kalitesini yükselten ve bireylerin kendilerini değerli hissettikleri mekânlar yaratır. Erişilebilir spor merkezleri, insan odaklı bir yaklaşımla, her bireyin potansiyelini en iyi şekilde ortaya koyabileceği, eşit ve kapsayıcı yaşam alanları sunmalıdır. Spor merkezlerindeki farklı amaçlara hizmet eden alanlar tasarlanırken mekânların hem kendi hem de birbirleriyle olan ilişkisi gözetilerek erişilebilirlik kriterleri göz önüne alınarak özenle tasarlanmalıdır. Her bir alanın, engelli bireylerin veya hareket kısıtlılığı olan kişilerin rahatça erişebileceği şekilde düzenlenmesi, bu mekânların etkili bir şekilde kullanılabilmesi için önemlidir.

Öneriler kapsamında, spor merkezlerinin tasarımında evrensel erişilebilirlik standartlarına uygun düzenlemelerin yaygınlaştırılması ve mevcut yapıların bu kriterlere göre revize edilmesi gerekmektedir. Özellikle, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme-işitme engelli bireyler için yönlendirme sistemlerinin iyileştirilmesi, esnek ve çok amaçlı alanların artırılması erişilebilirliğin sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca, spor tesislerinde görevli personelin engelli bireylerin ihtiyaçları konusunda eğitilmesi ve farkındalık çalışmalarının yapılması, kullanıcı deneyimini olumlu yönde etkileyecektir. Bundan sonraki çalışmalarda, farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan yenilikçi tasarım çözümlerinin geliştirilmesi ve bu çözümlerin uygulanabilirliğinin uygulama aşamasında test edilmesi önerilmektedir. Böylece, spor merkezleri fiziksel aktivitenin yanı sıra sosyal entegrasyonu destekleyen kapsayıcı mekânlar haline gelebilecektir.

KAYNAKÇA

- Acırlı, Z., & Kandemir, Ö. (2021). Mekân tasarımı için erişilebilirlik kavramı ve boyutları. *GRID- Architecture Planning and Design Journal*, 4(2), 225-248. <https://doi.org/10.37246/grid.824581>
- Ağgön, E., Çakmak-Yıldızhan, Y., & Ağırbaş, Ö. (2021). Spor ve Sağlık Araştırmaları. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Aksal, T. (2019). İstanbul'daki havalimanlarının evrensel tasarım kavramı ışığında incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, İç Mimarlık Bilim Dalı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2017). Erişilebilirlik izleme ve denetleme Formları. [Online]. Erişim: <https://www.aile.gov.tr/media/5615/erisilebilirlik-izleme-denetleme-form-kitaplari.pdf>
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). Erişilebilirlik kılavuzu. Erişim: https://webdosya.csb.gov.tr/db/mesleki hizmetler/menu/erisilebilirlik_kilavuzu_2021_20231122101955.pdf
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019). Hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri (Sayı: 96413503-330.99-E.1804495).
- Başak, Y. (2014). Alışveriş merkezleri spor alanları iç mekân tasarımında temel ilkeler (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İçmimarlık Anabilim Dalı, İçmimarlık Programı.
- Bekar, İ. (2021). Kütüphane iç mekânlarının evrensel tasarım ilkeleri bağlamında değerlendirilmesi: Karadeniz Teknik Üniversitesi Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 178-194. <https://doi.org/10.30785/mbud.875137>
- Belir, Ö. (2018). Evrensel Tasarım ve İlkeleri. Soydaş Çakır, H., Belir, Ö. (Ed.), Evrensel Tasarıma Farklı Bakışlar (ss. 1-18). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Belir, Ö. & Soydaş Çakır, H. (2018). "Evrensel tasarıma farklı bakışlar", Ankara: Nobel akademik yayıncılık.
- Cengiz, R., & Taşmektepligil, M. Y. (2016). Spor üzerine sosyolojik bir çözümleme: Spor merkezleri (Samsun örneği). *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(56), 220-240.
- Çetin, B. (2023). Dijital erişilebilirlik: Kapsam, kavramlar, standartlar, yasalar. *Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi*, 3(1), 57-68. <https://doi.org/10.59732/dae.1246531>
- Demir, M., & Filiz, K. (2004). Spor egzersizlerinin insan organizması üzerindeki etkileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 109-114.

- Dikel, Y. Z. (2019). Evrensel tasarım kapsamında kullanıcıların iç mekân donatılarına erişilebilirliğinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Durhan, M., & Erdem Atılgan, L. (2023). Beylikdüzü Spor Kompleksi için enerji etkin aydınlatma tasarımı (İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik-Elektronik Fakültesi, Elektrik Mühendisliği Bölümü). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Erten, Ş., & Aktel, M. (2020). Engellilerin erişilebilirlik hakkı: Engelsiz kent yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11(28), 898-912. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.691690>
- Holmes-Seidle, J. (1996). Barrier-free design: A manual for building designers and managers. Architectural Press.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2020). Cemal Kamacı Spor Kompleksi erişilebilirlik raporu. <https://genclikspor.ibb.istanbul>
- İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2023). Cemal Kamacı Spor Kompleksi'ne Erişilebilirlik Belgesi. Erişim adresi: <https://genclikspor.ibb.istanbul/cemal-kamaci-spor-kompleksine-erisilebilirlik-belgesi/>
- Kınalı, G. (2020). Rehabilitasyonda topluma katılımın iki anahtarı: Erişilebilirlik ve evrensel tasarım. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(38), 105-118. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.818685>
- Kızar, O., Savucu, Y., Yücel, A. S., & Kargün, M. (2018). Türkiye'deki spor tesislerinin engelliler için yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. Electronic Turkish Studies, 13(26).
- Kurak Açıcı, F. (2015). İç mekânda sınır öğeleri. Akademisyen Kitabevi.
- Preiser, W. F. E., & Smith, K. H. (Eds.). (2010). Universal design handbook (2nd ed., s. 58). McGraw Hill.
- Seo, S., & Lee, H. (2017). What makes restaurateurs adopt healthy restaurant initiatives? British Food Journal, 119(12), 2583-2596.
- Selvi, Ö., & Altan, S. (2014). Popüler kültür ve spor ilişkisi üzerine bir araştırma. Erciyes İletişim Dergisi, 3(3). <https://doi.org/10.17680/akademia.v3i3.1005000210>
- Serim Dinç, İ. O. (2020). Salgın Döneminde Erişilebilirlik Çalıştay Raporu. Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği. ISBN: 978-605-06463-1-3. Erişim adresi: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-10/erisilebilirlik-calistay-raporu.pdf>
- Solmaz, D. B., & Aydın, B. (2012). Popüler kültür ve spor merkezlerine yönelik bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(4).
- Sport England. (2008). Design Guidance Note, Fitness and Exercise Spaces, 2008. Londra.
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (1994). Sanat ve kavram terimleri sözlüğü. Remzi Kitabevi.

- Tan, M. Ş., & Tunçbilek Karakaya, A. G. (2023). Kültür merkezlerinin erişilebilirliği; Ankara’da bir araştırma. *Akademik Sanat*, 18, 1-20.
- Tel, M. (2020). İyilik ve spor. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(2), 42-52.
- TS 9111, (2023). “Engelliler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler için Binalarda Erişilebilirlik Gerekleri”, TSE, Ankara.
- Turaç, G. (2024). Spor odaklı rekreasyon alanlarının toplumsal sağlık ve sosyal etkileşim üzerindeki rolü. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(3), 621-636.
- Tufan, M. Z., & Özel, C. (2018). Sürdürülebilirlik kavramı ve yapı malzemeleri için sürdürülebilirlik kriterleri. *Uluslararası Sürdürülebilir Mühendislik ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 6-13.
- Tulukcu, D. A., & ARAT, Y. (2020). LEED sertifikalı yapıların evrensel tasarım ve sürdürülebilirlik kriterleri arakesitinde sorgulanması: Konya örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(56), 1993–2012. <https://doi.org/10.26450/jshsr.1927>
- United States Access Board. (1996). Accessible design for hospitality: ADA guidelines for planning accessible hotels, motels, and other recreational facilities. United States Government Printing Office.
- Yarış, A., & Şahin, N. (2023). Fit yiyecek-içecek hizmeti yeniliğinin benimsenmesi: Spor salonları üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 1985–1996. <https://doi.org/10.20491/isarder.2023.1692>
- Yeler, G. (2021). Sağlık ve spor için mekânlar: Fitness merkezleri ve salonları. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 4(2), 147-162. <https://doi.org/10.53353/atrss.960543>
- Zeyrek Çepehan, İ., & Güller, E. (2020). Evrensel tasarım kapsamında herkes için erişilebilir tasarım. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*(383-410). <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.818236>
- URL-1: <https://genclikspor.ibb.istanbul/cemal-kamaci-spor-kompleksine-erisilebilirlik-belgesi/> , Erişim tarihi: 27.06.2025